

1. Opredelite pojma *besedilo* in *diskurz*.
 - **BESEDILO** = je komunikacijska pojavitev, ki izpolnjuje sedem kriterijev besedilnosti po B. & D. Če ocenimo, da kateremukoli od teh kriterijev ni bilo zadoščeno, potem velja, da besedilo ni komunikativno □ nekomunikativna besedila so obravnavana kot ne-besedila.
 - **DISKURZ** = pisna in ustna komunikacija v celoti v nekem času, prostoru in jeziku.
2. Definirajte *jezikovne funkcije* po R. Jakobsonu in jih ponazorite s primeri besedil, v katerih je posamezna funkcija dominantna.
 - **FATIČNA** J. F. – vzpostavi kod in nato preverja, če je kod vzpostavljen (»Halo, me slišite?«)
 - **EMOTIVNA** J. F. – tvorec; z jezikom lahko tvorec izraža svoj odnos do sporočila in drugih okoliščin besedila (»Pst! Pst!« je zavpila.)
 - **KONATIVNA** J.F. – naslovnik; z jezikom vplivaš na sogovorca (»Pij!«)
 - **REFERENCIALNA** J.F. – zunajjezikovna stvarnost; z jezikom lahko poimenujemo stvari, pojave, vse kar nas obkroža
 - **METAJEZIKOVNA** J.F. – kod; poseben kod so npr prometni znaki □ z njim ne moremo vzpostaviti stika (»Ne razumem vas – kaj mislite s tem?«)
 - **POETIČNA JEZIKOVNA FUNKCIJA** – sporočilo; usmerjenost sporočila k samemu sebi
3. Naštejte in na kratko definirajte *kriterije besedilnosti* po Beaugrandu in Dresslerju.
4. Podrobneje opredelite posamezni *kriterij besedilnosti* po Beaugrandu in Dresslerju.
 - **KOHEZIJA** = način, kako so sestavine površinskega besedila (besede, ki jih dejansko slišimo ali vidimo) znotraj niza med seboj povezane. Površinske sestavine so odvisne druga od druge v skladu s slovničnimi oblikami in konvencijami, tako da torej kohezija temelji na slovničnih odvisnostih. Le-te so v površinskem besedilu glavni signali za razbiranje pomenov in jezikovnih rab. Veda o besedilih naj bi torej pojasnila, kako so takšne večpomenskosti na površini mogoče, prav tako pa tudi, kako uporabniki jezika večpomenskost večinoma brez težav izključijo ali odstranijo. Površina sama po sebi ne odloča o smislu besedila; da bi komunikacija postala učinkovita, je potrebna še interakcija med kohezijo in ostalimi kriteriji besedilnosti.
 - **KOHERENCA** = načini, na katere so komponente bes. sveta – tj. konstelacija pojmov in relacij (odnosov), na katerih temelji površinsko besedilo – medsebojno dostopne in relevantne. Pojem = konstelacija védenja, ki se jo da z večjo ali manjšo enotnostjo in stalnostjo aktivirati in priklicati v zavest. Relacije = vezni členi oz. vezi med pojmi, ki v bes. svetu nastopajo skupaj; vsak vezni člen naj bi bil nosilec oznake pojma, na katerega je vezan. Včasih relacije v besedilu niso eksplicitno navedene, tj. niso aktivirane neposredno prek izrazov na površini. Uporabniki jezika bodo dodali toliko relacij, kot je potrebno, da bi dano besedilo postalo smiselno. Koherenco lahko posebno dobro

ponazorimo s pomočjo skupine relacij, ki jih zajema termin vzročnost. Te relacije zadevajo način, kako neka situacija ali dogodek vpliva na pogoje za druge situacije ali dogodke (Janez je padel in si zlomil tilnik).

- **NAMERNOST** (intencionalnost) = k uporabniku usmerjeni pojmi, ki zadevajo dejavnost sporazumevanja prek besedil, tako glede tvorca kot glede prejemnika besedila. Namernost se nanaša na hotenje tvorca besedila, naj pomnjen jezikovno gradivo predstavlja koherentno in kohezivno besedilo, ki bo služilo za uresničitev tvorčevih namer, npr za posredovanje vedenja ali za doseg cilja, ki je določen v nekem načrtu.
- **SPREJEMLJIVOST** = pripravljenost sprejemnika, da v danem nizu pojavitev vidi koherenco in kohezijo v besedilu, ki je zanj koristno in relevantno. Pripravljenost je odvisna od tipa besedila, socialnega ali kulturnega okolja in zaželenosti ciljev.
- **INFORMATIVNOST** = količina (ne)pričakovani ali (ne)znanosti predstavljenih sestavin besedila. Vsako besedilo je na nek način informativno: ne glede na to, v kolikšni meri napovedljivi utegneta biti oblika in vsebina, bo vedno mogoče znotraj njiju najti spremenljiva, ne povsem napovedljiva sporočila oz. pojavitve. Zelo nizka informativnost deluje rahlo moteče (zbuja dolgočasnost) in lahko pripelje do zavrnitve besedila.
- **SITUACIJSKOST** = dejavniki, ki napravijo besedilo glede na komunikacijsko situacijo relevantno do te mere, da se ne pojavi večpomenskost. Situacija torej določa smisel in rabo besedila, vpliva na sredstva kohezije, ima izreden vpliv na izbiro ali eksplicitnega besedila ali raje minimalne verzije le-tega.
- **MEDBESEDILNOST** (intertekstualnost) = dejavniki, ki povzročajo, da je uporaba določenega besedila odvisna od poznavanja enega ali več že prej spoznanih besedil. Medbesedilnost je na splošno odgovorna za razvoj tipov besedil kot razredov besedil s tipičnimi vzorci lastnosti (parodije, kritike, ocene,...) ti kriteriji funkcionirajo kot konstitutivna načela komunikacije s pomočjo besedil: ta določajo in ustvarjajo kot besedilno komunikacijo prepoznavno vedenjsko obliko, ki se poruši, če jih ne upoštevamo.

5. Opreделите tri urejevalna načela besedilnega sporazumevanja.

Urejevalna načela **kontrolirajo besedilno komunikacijo**, vendar pa **je ne definirajo**.

- **UČINKOVITOST** besedila je odvisna od truda in naprežanja udeležencev v komunikaciji pri uporabi besedila.
- **EFEKTNOST** je odvisna od tega, ali besedilo napravi močan vtis in ustvarja ugodne razmere za doseg cilja.
- **USTREZNOST** besedila izhaja iz usklajenosti med situacijskim kontekstom in načinom, kako so kriteriji besedilnosti dejansko upoštevani.

6. Opreделите pojem *govorno dejanje*.

= Dejanje, ki jih naredi bodisi internacionalno bodisi konvencionalno izrekanje nekega besedila.

7. Opredelite pojem *koreferenca*.

= odnos, pri katerem različni izrazi aktivirajo isto entiteto (ali konfiguracijo entitet) besedilnega sveta. Tu je značilna uporaba kohezivnih sredstev, ki površinsko besedilo skrajšajo ali poenostavijo □ za-oblike.

8. Opredelite pojem *referenčna točka*.

= povezuje besede, ki površinsko spadajo v isto kategorijo. Sami pa določimo, katera beseda se navezuje na katero; izberemo najbolj verjetno, najbolj logično kombinacijo.

9. Pojasnite temeljne načine *vzpostavljanja referenčnosti* v besedilu.

Referenčnost vzpostavimo, e so v besedilu vsebovani naslednji elementi:

- o **ponovna pojavitev** (že prej uporabljeni element se ponovno pojavi)
- o **delna ponovna pojavitev** (uporaba enakega besednega gradiva, vendar s spremembo v besednih vrstah)
- o **paralelizem** (iste skladenjske strukture napolnjene z različnimi izrazi)
- o **za-oblike**
- o **elipsa** (obdelovanje besedila tr
- o i ob opazno diskontinuiteto površinskega besedila)

10. Opredelite naravo *deiktičnih jezikovnih znakov*.

tole, to , tega, ta, ti...

= navadno označuje

ujajo situacijo v prostoru in

asu. Če re

emo npr. tole, to naredimo zato, ker kažemo na predmet v prostoru in

asu, ki ga vidijo tudi drugi. Glede na to, da deiktiki spadajo v za-oblike, je ena njihova

funkcija tudi nadomeščanje bolj določene

ene, vsebinsko aktivirajo

e besede. Velikokrat se ponavljajo v vlogi katafore, pred navezujejo

im izrazom. Lahko jih najdemo tudi v vlogi anafore.

11. Opredelite pojem *zaobljka* in ga pojasnite s primerom.

= so kohezivna sredstva, ki površinsko besedilo skrajšajo ali poenostavijo, čeprav pride pri tem do določene izgube preciznosti. So ekonomične, kratke besede brez posebne lastne vsebine, ki lahko v površinskem besedilu nadomeščajo bolj določene, vsebino aktivirajoče izraze. Najbolj znane za oblike so zaimki, ki nadomeščajo sam. ali sam. fraze, s katerimi koreferirajo (imajo skupno referenco) □ ... ker on zelen, zelen pušeljc ima. Pa le naj ga ima, pa le naj ga ima,...

12. Opredelite pojem *elipsa* in ga pojasnite s primerom.

= ponovitev strukture in vsebine, pri čemer so nekateri površinski elementi izpuščeni. Je kohezivno sredstvo, ki prispeva k zgoščevanju in učinkovitosti. Ponavadi so za elipso značilne skupne strukturne sestavine v delnih stavkih površinskega besedila. Tipičen primer je anaforična elipsa, se pravi, da se popolna struktura pojavi pred eliptično (mladi mož : »Ali ste za romantiko?« sestra: »Da. Zelo. Posebno za Heineja. Tako sladek profil ima.«). Pri kataforični elipsi se polna struktura pojavi za eliptično (Ga vidiš, tvojega strica, ki hodi po ulici?). uporabniki morajo pretehtati ustreznost elipse v dani situaciji, da bi se odločili, kolikšna mera elipse bo učinkovitosti prinesla več koristi kot škode.

13. Opredelite pojem *paralelizem* in ga pojasnite s primerom.

ponovna pojavitev ima to slabo stran, da zmanjšuje informativnost. Zato se pogosto uporabljajo tehnike, v katerih se pojavljajo enake oblike z nekoliko drugačno vsebino ali pa enaka vsebina v drugačnih oblikah.

Paralelizem je ponavljanje površinskih skladenjskih struktur, ki pa jih napolnjuje z različnimi izrazi.

For protecting them.. *For cutting* off our trade.. *For imposing* taxes...

14. Opredelite pojem *členitev po aktualnosti* in ga pojasnite s primeri.

= ustvari vrstni red izrazov (pomembnost ali novost nekega elementa ustreza njegovemu položaju v stavku). Odsotnost diferenciranega sklonskega sistem v ang. in fran. Povzroča stroge omejitve v besednem redu. V slo. Pa lahko besedni red zaradi bogatega sklonskega sistema bolj sledi členitvi po aktualnosti in pri tem izrazi razlike v informativnosti, ki jih v germanskih in romanskih jezikih izraža nasprotje med določnim in nedoločnim členom. Leta 1974 sem kupil svoj prvi avto. Bilo je leta 1974, ko sem kupil svoj prvi avto.

15. Opredelite pojem *junkcija* in ga pojasnite s primerom.

= jasno sredstvo za signaliziranje odnosov med dogodki in situacijami. Je odnos med sosednjimi stavčnimi enotami v besedilu. Ta odnos se vzpostavlja na ozadju govorečevih izkušenj oz. vedenja o svetu. Lahko je impliciten (odnos puščen interpretaciji) ali pa podrobneje izražen s konektorji (bolj precizno, pogosto v vsakdanji rabi).

- **KONJUKCIJA** povezuje enote z enakim statusom (obe enoti sta v bes. svetu (ne)resnični) in, pa Tudi jaz sem bil nekoč dober - in poln zaupanja – in nobenega poroga ni bilo v mojih besedah... in marsikatero rano sem tiho prenašal.

- **DISJUNKCIJA** povezuje enote z alternativnim statusom (dve enoti, od katerih je v bes. svetu le ena lahko resnična) ali, ali-ali, oziroma,... Lida pride domov na dva načina, ali tiho kot mačka ali pa hrupno kot topotajoč konj.

- **KONTRAJUNKCIJA** povezuje enote z enakim statusom, ki pa so videti v bes. svetu nezdržljive (npr vzrok in nepričakovan učinek) pa, a, toda, ali, vendar,... Primarni tumor so ji poprej odstranili, vendar je bolezen kljub operaciji napredovala.

- **SUBORDINACIJA (PODREDNOST)** povezuje enote, pri katerih je status ene odvisen od statusa druge (npr stvari, ki so resnične le pod določenimi pogoji ali zaradi določenih motivov: vzrok-učinek, predpostavka-dogodek) ker, zato, medtem ko, saj, kajti,.. Ne upajo si grabiti listja, ker se nanj poseda prah, ki ga raznaša veter s tlečega smetišča.

16. Opredelite pojem *koneksija* in ga pojasnite s primerom.

= vzročno-posledični odnos, vzpostavitev logičnega odnosa brez eksplicitnih jezikovnih sredstev, samo s svojimi izkušnjami.... npr: Stabej je reku, da to je primer: Lipe ne vidim, lipi se približujem, lipo vidim.

17. Opredelite pojem *besedilni svet*.

= je konfiguracija, ki služi kot podlaga besedila. Lahko se ujema (ali pa tudi ne) s splošno sprejeto in uveljavljeno verzijo »dejanskega sveta«, tj, s tisto verzijo človekove situacije, ki jo ima kakšna družba ali družbena skupina za veljavno. Upoštevati moramo, da besedilni svet obsega več kot zgolj smisel izrazov površinske strukture: spoznavni procesi prispevajo določeno količino vsakdanjega védenja, izhajajočega iz udeleženčevih pričakovanj in izkušenj v zvezi z urejenostjo dogodkov in situacij. Iz tega izhaja, da smisli izrazov, četudi so najočitnejši in najdostopnejši prispevek k pomenljivosti besed, ne morejo dati celovite slike. Graditev besedilnih svetov je izpričana rutinska dejavnost v okviru človekove komunikacije.

18. Kaj je *inferiranje*?

= dodajanje svojega lastnega znanja z namenom, da bi besedilni svet povezali.

19. Opredelite *Griceove konverzacijske maksime*.

Maksime so **le strategije in smernice, ne pa pravila** (P. Grice).

- ◆ **M. SODELOVANJA:** oblikuj svoj prispevek k pogovoru tako, kot to zahtevata trenutno sprejeti namen in naravnost pogovora, ki se ga udeležuješ
- ◆ **M. KOLIČINE:** oblikuj svoj prispevek tako informativno, kot je potrebno (informativnost = stopnja izčrpnosti)
- ◆ **M. KAKOVOSTI** (ima opraviti z resničnostjo): ne reci nič takega, kar imaš za neresnično ali za kar nimaš dokaza
- ◆ **M. RELEVANTNOSTI:** bodi relevanten; povej tisto, kar se navezuje na temo
- ◆ **M. NAČINA** (zajema nekatere postopke urejanja in predstavitve besedil): bodi jasen; obnašaj e tako, da bodo tvoje namere v zvezi s tem, kar imaš povedati, prišle jasno do izraza; izogibaj se nejasnosti v izražanju; izogibaj se večpomenskosti; bodi kratek; pazi na red. če se ne držimo maksim, zlahka nastopi komunikacijski nesporazum.

20. Opredelite pojem *metabesedilni elementi*.

= jezikovni elementi, ki besedilo povezujejo in bralca vodijo skozi besedilo. Prispevajo k organizaciji besedila in k odnosu do nje, ne dodajo pa nobenih novih informacij.

21. Opredelite možne *kriterije za določanje besedilnih vrst*.

Spodaj našteti kriteriji velikokrat odločajo, kako naslovník sprejme besedilo, kar torej vpliva na določitev besedilne vrste.

❖ FUNKCIJSKA ZVRSTNOST

Glede na ta kriterij ločimo npr. leposlovje, znanost, publicistiko, praktično sporazumevanje, ... Pri tem gre za razdelitev po zunajjezikovnem merilu oz. po področjih človeškega delovanja. Število funkcijskih zvrsti je pri posameznih jezikoslovcih različno.

❖ DOLŽINA BESEDILA

❖ RAZČLENJENOST

Razdeljenost na poglavja, podpoglavja, skupine odstavkov in odstavke, tudi poudarjenost delov besedila s posebnimi vrstami črk, ... Z naslovi in vrstami tiska je pogosto nakazano, kako je besedilo razčlenjeno na uvod, jedro, zaključek ali na razlago in ponazoritve oziroma na avtorjev govor in govor oseb. Prvemu se pravi vodoravna, drugemu pa navpična ali tudi globinska razčlenjenost. Strokovni članek je izrazito grafično oblikovan, časopisni komentar pa ni tako razkosan in grafično raznolik.

❖ IZBIRA BESED

Za besedilno vrsto je tudi pomembno, katere vrste besed so v njej in kako so stavki povezani v povedi in povedi v celoto besedilo

❖ OHLAPNA ali TESNA ZVEZANOST BESEDIL

❖ SPOROČEVALNI POSTOPKI

Npr. pripovedovanje, opisovanje, ... To so načini, kako so teme prijete in iz katerega zornega kota obdelane. Pri pripovedovanju se podajajo v času potekajoči doživljaji in pripetljaji; pri opisovanju se prikazujejo sočasno bivajoči deli, lastnosti; pri razlaganju se pojavi povezujejo v vzročno-posledična razmerja; pri poročanju gre za zgoščevanje dejstev in podatkov itd.

❖ PRILOŽNOSTNE LASTNOSTI

Npr. naslov, vidni ali slušni prenosnik, ... Besedilna vrsta se dostikrat pokaže že kar v naslovu: umetnostne vrste imajo v naslovih samo namige ali skrita sporočila, novinarske se odlikujejo po obvestilnem bogastvu naslovov, za strokovne vrste so značilni preprosti

in stvarni naslovi. Veliko besedil vsebuje poleg jezikovnih tudi nejezikovna sredstva: slikanice, stripi ali reklame imajo slike oziroma risbe, v znanstvenih delih so pogosto grafi, sheme, preglednice.

❖ TON PISANJA

Npr. humor, ironija, žalost, jeza, prepričanje, hinavstvo, prilizovanje, ... Gre za razodevanje avtorjevega duševnega stanja. Humoreska se po vedrini razlikuje od drugih kratkih prepovedi, satira pa od nje po posmehljivosti, jezljivosti, zajedljivosti; novinarska glosa po ironičnosti, ogorčenosti od komentarja, strokovna polemika po bojevitosti, ostrini od diskusije itd.

22. Opredelite pojem *stilistična ustreznost besedila*.

Besedilo je stilistično ustrezno, ko ustreza določeni obliki, ki je predpisana za določen tip besedila in ki se ujema z nekaterimi konvencijami. Kvintilijan, teoretik iz 1. stol. n. št., je naštel 4 kvalitete stila: pravilnost, jasnost, eleganco in ustreznost.

23. Pojasnite razliko med *besedilnimi* in *jezikovnimi normami*.

- **JEZIKOVNE NORME** so norme, ki se vzpostavljajo na podlagi podatka o celotni komunikaciji (primer: korpus): ugotovimo, kaj je v jeziku značilnega in to postane norma □ sistem leksike in gramatike
- **BESEDILNE NORME** so socializirani elementi zgradbe določenega besedila: kako v določenem jeziku izgleda določen tip besedila. Norme v večini primerov niso napisane, vzpostavljene so skozi produkcijo besedila.

24. Pojasnite razliko med *umetnostnimi* in *neumetnostnimi besedili*.

- **UMETNOSTNA**
 - komunikacijski pomen (globlji)
 - možnost, da so bolj obstojna
 - možna uporaba večih jezikovnih komunikacij – večja izbira iz zaloge vseh jezikovnih sredstev
 - pomembna oblika – tradicionalna ali moderna – časovno določena
 - besedilo, katerega svet stoji v sistematično alternativnem odnosu do sprejete verzije »dejanskega sveta«
- **NEUMETNOSTNA**
 - zunanji pomen (jasen)
 - ilokucija je razvidna – opraviti funkcijo, razkriti cilj
 - večina besedil po uporabi ni več aktualnih
 - opisuje trenutno sprejet »dejanski svet«

25. Pojasnite temeljne razlike med *govorjenimi* in *pisnimi besedili*.

- **GOVORJENO**

- možnost vračanja k že povedanemu
- možnost ponavljanja
- možnost preverjanja razumljivosti
- možnost uporabe parajezikovnih sredstev
- lahko pričakujemo odziv poslušalcev
- možnost popravljanja
- sočasna prisotnost udeležencev

- **PISNO**

- besedilo izdvojeno iz konteksta
- tiskano besedilo
- odsotnost parajezikovnih pomagal
- nepravilno ponavljanje
- potreba po organizaciji
- potreben premislek o učinkovitosti, naslovnih, njihovem predznanju, sprejemljivosti, primernosti